

ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ГОСПОДАРСЬКИЙ СТАН МІСТ ГАЛИЧИНИ У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (1772–1867)

Тарасович О.І.,

*аспірант кафедри історії держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка*

<https://orcid.org/0009-0008-2531-8791>

tarasolka@ukr.net

Тарасович О.І. Правовий статус та господарський стан міст Галичини у складі Австрійської імперії (1772-1867).

У статті проаналізовано правовий статус та господарський стан міст Галичини у складі Австрійської імперії (1772-1867). Зазначено, що містобудівна діяльність традиційно визначається декількома чинниками, які впливають на форму і характер розвитку міських поселень. По-перше, це фактор природних умов – вплив клімату, географічного та топографічного положення, геологічних умов, рельєфу. По-друге, це економічний фактор – умови, що сприяють розвитку економіки та торгівлі, включаючи наявність природних ресурсів. По-третє, це фактор безпеки (військовий) – можливість захистити життя та майно під час потенційних воєн (історично, цей фактор часто пов'язувався зі сприятливими природними умовами – пагорби, болота, басейни річок). По-четверте, це комунікаційний фактор – зв'язок з іншими містами, розташування на торгових шляхах. По-п'яте, фактор міської композиції – свідоме створення форми та структури міста; діяльність містобудівника. По-шосте, правовий фактор – сукупність нормативних актів, що регулюють устрій міста, забудову як з просторової (розташування), так і соціальної з точки зору (цей фактор перебуває в центрі нашого дослідження). Ці фактори – універсальні за своєю природою і діють незалежно від країни чи культури.

Встановлено, містобудівна діяльність визначалася власниками міст: частина власників прагнули продемонструвати своє багатство й успішність. Місто, яке ефективно функціонувало, виділялося своїм зовнішнім виглядом на ландшафті. Проте функціонування міст не виходило за межі моделі функціонування феодалізму в Речі Посполитій. З цього приводу варто навести слова магната Яна Замойського: «Міста розцвітають у Західній Європі, бо там держава-місто має великі права. Але оскільки ця пишність приходить за рахунок благородної свободи, я вважаю за краще не мати її такою ціною. Не по ремеслах, не по стінах і великих будівлях, яких у нас не бракує, судять про щастя людей». Ця цитата добре характеризує роль приватних міст у міській мережі Речі Посполитої XVI–XVII ст.

Урбанізація на території Галичини в складі Речі Посполитої відрізнялася від західноєвропейської тим, що вона не була справою центральної влади, а переважно приватної ініціативи. Королівські фундації були рідкістю в Польщі в XVII і XVIII ст. Внаслідок цього в Речі Посполитій частка приватних міст зросла в XVII–XVIII ст. приблизно до двох третин. Приватні міста існували й в інших країнах Європи, наприклад у Німеччині, Франції та Англії, але ніде вони не домінували так, як у Польщі. Цей специфічний аспект польської урбанізації відіграв велику роль у формуванні етнічної та релігійної структури міст. Поляки та євреї становили більшість жителів міст і містечок, тоді як українці були переважно селянами й жили у селах та міських передмістях.

Ключові слова: правовий статус, господарський стан, держава, право, Галичина, Австрійська імперія.

Tarasovych O.I. legal status and economic state of the cities of Halicia within the Austrian empire (1772–1867).

The article analyzes the legal status and economic condition of the cities of Galicia as part of the Austrian Empire (1772–1867). It is noted that urban planning activity is traditionally determined by several factors that influence the form and nature of the development of urban settlements. First, it is a factor of natural conditions – the influence of climate, geographical and topographical position, geological conditions, relief.

Secondly, it is an economic factor – conditions that contribute to the development of the economy and trade, including the availability of natural resources. Thirdly, it is a security (military) factor – the ability to protect life and property during potential wars (historically, this factor was often associated with favorable natural conditions – hills, swamps, river basins). Fourthly, it is a communication factor – connection with other cities, location on trade routes. Fifth, the factor of urban composition is the conscious creation of the form and structure of the city; activity of the urban planner. Sixth, the legal factor is a set of regulatory acts that regulate the organization of the city, development both from a spatial (location) and social point of view (this factor is at the center of our research). These factors are universal in nature and operate regardless of country or culture.

It has been established that urban development activity was determined by the owners of the cities: some of the owners sought to demonstrate their wealth and success. The city, which functioned effectively, was distinguished by its appearance on the landscape. However, the functioning of cities did not go beyond the model of the functioning of feudalism in the Polish-Lithuanian Commonwealth. In this regard, it is worth quoting the words of tycoon Jan Zamoyski: “Cities flourish in Western Europe, because the city-state has great rights there. But since this splendor comes at the expense of noble liberty, I prefer not to have it at such a price. People’s happiness is judged not by crafts, not by walls and large buildings, which we do not lack.” This quotation well characterizes the role of private cities in the urban network of the Polish-Lithuanian Commonwealth in the 16th and 17th centuries.

Urbanization on the territory of Galicia as part of the Polish-Lithuanian Commonwealth differed from that of Western Europe in that it was not a matter of the central government, but mainly of private initiative. Royal foundations were rare in Poland in the 17th and 18th centuries. As a result, the share of private cities in the Polish-Lithuanian Commonwealth increased in the 17th–18th centuries. to about two-thirds. Private cities also existed in other European countries, such as in Germany, France and England, but nowhere were they as dominant as in Poland. This specific aspect of Polish urbanization played a major role in shaping the ethnic and religious structure of cities. Poles and Jews made up the majority of the inhabitants of cities and towns, while Ukrainians were mostly peasants and lived in villages and city suburbs.

Keywords: legal status, economic condition, state, law, Galicia, Austrian Empire.

Постановка проблеми. У сучасних умовах воєнного стану в Україні особливе значення має успішне реформування сфери містобудівної діяльності, метою якої є відновлення населених пунктів; забезпечення тимчасовим житлом громадян, які постраждали внаслідок збройної агресії росії; розміщення виробничих потужностей переміщених (евакуйованих) підприємств тощо. Як видається, містобудівна діяльність у сучасній Україні має бути простою, чіткою і прозорою, менш затратною для громадян, зрозумілою для широкого загалу, а найголовніше – справедливою. Як відомо, успіх будь-якої реформи, зокрема і сфері містобудівної діяльності, залежить від її наукового обґрунтування. Серед ідеологічного наповнення, зокрема реформування сфери містобудівної діяльності, важливе місце відводитьсь вивченню, узагальненню і використанню історичного досвіду містобудівної діяльності.

Особливий інтерес має ґрунтовне й комплексне історико-правове дослідження становлення і розвитку правового регулювання містобудівної діяльності у Галичини в складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 р.). Історико-правові аспекти становлення і розвитку правового регулювання містобудівної діяльності у Галичини в складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 р.) матимуть безперечно велике пізнавальне, історико-теоретичне та практичне значення. Дослідження в історико-правовому контексті дає змогу насамперед заповнити прогалини в історико-юридичному знанні про еволюцію становлення і розвитку правового регулювання містобудівної діяльності у Галичини в складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 р.) і на цій основі досягти головної мети – створення неупередженої об’єктивної концепції розвитку сфери містобудівної діяльності в сучасній Україні. Проте на початку цього дослідження важливо з’ясувати правовий статус та господарський стан міст Галичини у складі Австрійської імперії (1772–1867).

Метою статті є історико-правовий аналіз правового статусу та господарського стану міст Галичини у складі Австрійської імперії (1772–1867).

Виклад основного матеріалу. Як відомо, внаслідок першого поділу Речі Посполитої у 1772 р., здійсненого Австрією, Пруссією і Росією, до складу Австрійської імперії відійшла Галичина, та частина польських земель, що утворили окремий коронний край – Королівство Галичини і Людомерії.

Галичина, як український історико-географічний регіон, сформувалася на основі Галицького князівства – пізніше Руського і частини Белзького воєводства, які входили до складу Королівства

Польського (від 1569 р. – Речі Посполитої). Руське воєводство складалося із п'яти земель: Львівської (центр – Львів), Галицької (Галич), Перемишльської (Перемишль), Сяноцької (Сянок), Холмської (Холм). Белзьке воєводство було найменшою адміністративно-територіальною одиницею [1, с. 123]. У результаті першого поділу Речі Посполитої останньої третини XVIII ст. ця територія опинилася під владою австрійських Габсбургів [2, с. 19].

У Королівстві Галичини і Лодомерії австрійська влада штучно об'єднала етнічні українські землі з частиною польських. Паралельно із цією офіційною назвою в українській історико-правовій літературі здебільшого використовують термін «Галичина» [3, с. 127–135]. Польські дослідники воліють послуговуватися іншими термінами, вважаючи термін «Галичина» нав'язаним австрійською владою [4, с. 3]. Шість галицьких округів від самого початку були поділені на 59 дистриктів (циркулів) [5, с. 11]. Уже в 1774 р. намісник Галичини граф Андрей Гадік й австрійський надвірний радник Бургіньйон, відряджений до Львова заради проведення судової реформи, розробили проєкт скорочення кількості округів до 19 (12 з них склали Східну Галичину) [6, с. 162]. Це було мотивовано потребою скоротити витрати, розв'язати проблему з пошуку кандидатів на керівні посади й позбутися неефективних чиновників [7, с. 32]. Існувала навіть проблема, крім більших міст на зразок Самбора, Бродів і Перемишля, знайти пристойне приміщення для органів влади. Тож, згідно з імператорським патентом від 22 березня 1782 р. Галичину поділили на 18 округів (циркулів) [8, с. 19]. Таким чином, попередні райони (за винятком Коломиїського та Тисменського, які були об'єднані в один Станіславівський район) були перетворені безпосередньо на округи [9, с. 10]. З 1786 р. до 1849 р. до складу Галичини як 19 циркулів входила Буковина (приєднана до монархії Габсбургів у 1775 р.) [10, с. 68].

Адміністративним центром (столицею) Королівства Галичини і Лодомерії став Львів, котрий справив загалом добре враження на австрійських чиновників, передусім через своє розташування і не найгірший план забудови. Існували однак і багато проблемних питань інфраструктурного характеру. На прикладі Львова можемо констатувати, що регламентація будівництва в королівському місті була достатньо прискіпливою (на відміну від провінційних містечок), оскільки забудова в міських мурах була дорогою. У королівських містах дозвіл на будівництво нової кам'яниці давав особисто король Речі Посполитої. Існувала низка приписів щодо правил забудови. Наприклад, у Львові діяв принцип *apocсії*, згідно з яким будь який мешканець міг заборонити будівництво по сусідству, якщо нова споруда могла закрити сонце чи якийсь об'єкт.

На час приєднання Галичини до Австрії середньовічне та ренесансне історичне ядро міста Львова було оточене системою застарілих й поруйнованих фортифікаційних стін і ровів, як і в інших містах Центральної Європи кінця XVIII ст. На той час у муніципалітеті не було ані грошей, ані наміру підтримувати фортифікаційні споруди у належному вигляді, і новий уряд раціоналізував це у послідовну стратегію міського планування. Таким чином, були накреслені перші спроби змінити форму історичного ядра старого міста. Майже відразу в місті розгорнувся будівельний рух, і зусиллями уряду Львів почав виходити з стану колишнього занепаду. Сюди було завезено досить велику кількість німецьких колоністів, ремісників і торговців, що значно пожвавило міське життя [12, с. 32]. Місто відновилося наприкінці XVIII – на початку XIX ст., коли були вимощені головні вулиці, збудовано два міські канали та відремонтовано водогін [13, с. 336].

Проте такі міста, як Львів, радше були винятками серед населених пунктів Галичини. Річ Посполита була сільськогосподарською країною, де близько 80% населення проживало в сільській місцевості та займалося землеробством. Беремо до уваги і певну «неприятність» до міст, яка походила з двох причин: естетичної та етичної. Дуже часто малі містечка мало чим відрізнялися від більших сіл. Створена дослідниками типологія міст найчастіше базується на функціях, які ці міста виконували. Міста могли бути центрами державного і церковного управління, житловими, торговими, виробничими (ремісничими чи гірничими), університетськими, аграрними центрами. Більшість міст Речі Посполитої, у тому числі і в Галичині, з точки зору їх функцій, були змішаними центрами [14, с. 9–33].

Умови життя в ранньому модерному місті були непростими: багатолюдність, високі ціни, бруд і сморід, усе це відлякувало шляхтича, який звик жити на природі. Польська шляхта досить неохоче залишалася в місті тривалий час, воліючи перебувати в заміських резиденціях. Представники магнатерії і шляхти будували резиденції в містах радше з потреби: сюди треба було приїздити, щоб полагоджувати справи: брати участь у зборах, сеймиках, судах. Тодішня польська культура була ворожою до міста та критичною до урбанізації [15, с. 9–49].

Більшість українських міст у XVII – у першій половині XVIII ст. були розташовані на території Руського воєводства Речі Посполитої [16, с. 203–213]. Третім за величиною містом в Речі Посполитій

напередодні 1772 р. був Львів (33 тис. жителів), п'ятим – Броди (16,5 тис. жителів); інші міста були суттєво меншими. Військові дії на території Галичини XVII–XVIII ст. призвели до зникнення з мапи деяких містечок, особливо південної частини Львівщини. Занепад Речі Посполитої, який намітився ще з другої половини XVII ст. і відомий як «потоп», суттєво позначився на розвитку міст. Галицькі міста перебували в економічній стагнації, за винятком двох міст – Львова (Східна Галичина) та Кракова (Західна Галичина). Міщанство загалом занепадало морально і матеріально. Шляхтич Ігнацій Красицький лаконічно описував тогочасні міста, зазначаючи: «четверо воріт, дев'ять монастирів, а повсюди маленькі дерев'яні будиночки» [17, с. 18]. Занепад містечок означав функціональне зближення з сільською місцевістю.

Галицькі міста, особливо королівські, мали досить значні земельні та лісові наділи. Львів, Галич, Жидачів та деякі інші володіли цілими селами [18, с. 342]. Лише деякі міста, на зразок Львова, Белза чи Сокаля, мали «зайві» капітали, які здебільшого позичали шляхті. Траплялися, однак і протилежні випадки, коли шляхтичі позичали гроші містам, а ті нерідко зволікали з поверненням, що породжувало тривалі судові процеси. Декілька таких процесів фіксуємо і у Львові в XVIII ст. [19, с. 33–40]. Деякі з міст/містечок мали власні млини, пивоварні, солодовні. Самоврядна міська система, яка колись процвітала, занепадала – і міські обранці розпоряджались міською власністю найгіршим із можливих способів, розтринькуючи доходи міста. Наприклад, на 1740-ті роки припадає хвиля скарг львівських міщан на діяльність місцевого магістрату (скаржились, зокрема, і королю) [20, с. 15–18].

Причиною занепаду галицьких міст були не тільки воєнні лиха, чума, пожежі, а й згубне управління старостів, надмірне збільшення шляхетських прав. Права міського населення часто обмежувалися всупереч чинних привілеїв і правого статусу міст [21, с. 72–77]. Парламентські конституції Речі Посполитої 1565, 1567, 1620 і 1630 рр., надавши старостам право втручатися в справи муніципальних доходів під виглядом нагляду та вдосконалення фортифікації, сприяли свавіллю магнатів, які використовували міста в своїх інтересах. Сеймова конституція 1633 р. загрожувала шляхтичу, який обіймав муніципальні посади, втратою привілеїв лицарства. Між містами та власниками староств або їх довіреними особами (образи, незаконне захоплення землі) існували постійні суперечки [22, с. 29]. У подібних ситуаціях питання регулювання міської забудови відходило на другий план.

Перед першим поділом Речі Посполитої 1772 р. за різними видами власності налічувалося 1 075 міст, у тому числі 347 (32,3%) королівських, 137 (12,7%) церковних і 591 (55%) шляхетських. З них у Руському воєводстві фіксуємо 229 міст, у Белзькому воєводстві – 42 міста. По суті, кожне п'яте місто Речі Посполитої було в межах Галичини. До міських центрів часто включали поселення, які мали комерційні привілеї і не мали прав міста [23, с. 9–13]. Тому в розрахунках за 1772 р. включені лише ті центри, яким було надано або поновлено німецьке муніципальне право.

Містобудівна діяльність традиційно визначається декількома чинниками, які впливають на форму і характер розвитку міських поселень [24, с. 6]. По-перше, це фактор природних умов – вплив клімату, географічного та топографічного положення, геологічних умов, рельєфу. По-друге, це економічний фактор – умови, що сприяють розвитку економіки та торгівлі, включаючи наявність природних ресурсів. По-третє, це фактор безпеки (військовий) – можливість захистити життя та майно під час потенційних воєн (історично, цей фактор часто пов'язувався зі сприятливими природними умовами – пагорби, болота, басейни річок). По-четверте, це комунікаційний фактор – зв'язок з іншими містами, розташування на торгових шляхах. По-п'яте, фактор міської композиції – свідоме створення форми та структури міста; діяльність містобудівника. По-шосте, правовий фактор – сукупність нормативних актів, що регулюють устрій міста, забудову як з просторової (розташування), так і соціальної з точки зору (цей фактор перебуває в центрі нашого дослідження). Ці фактори – універсальні за своєю природою і діють незалежно від країни чи культури [25, с. 7–8].

У період Раннього модерного часу наявність зовнішніх ознак – «стін та брам», а також наявність привілеїв, надавали поселенню міського характеру й визначали його *правовий статус* [26, с. 112–118]. Монарх надав містам привілеї, які мали характер судових й економічних імунітетів, призначав вищих міських чиновників. Ці привілеї гарантували не тільки участь в управлінні містом, але й передбачали матеріальні доходи від їхньої діяльності [27, с. 48–49]. Привілеї, які з-поміж іншого формували правовий статус міста, безпосередньо сприяли збагаченню населених пунктів та їхніх мешканців. Вони використовували привілеї також як порятунком для міста після вторгнень ворожих армій і стихійних лих (пожеж, повеней). Засновницька діяльність власників і короля також не була позбавлена вагомого значення – завдяки цьому міста ставали осідком єпископств (наприклад, Перемишль), або через торговельні привілеї отримували імпульс до економічного розвитку (наприклад, Ярослав) [28, с. 13].

Містобудівна діяльність визначалася власниками міст: частина власників прагнули продемонструвати своє багатство й успішність. Місто, яке ефективно функціонувало, виділялося своїм зовнішнім виглядом на ландшафті. Проте функціонування міст не виходило за межі моделі функціонування феодалізму в Речі Посполитій. З цього приводу варто навести слова магната Яна Замоїського: «Міста розцвітають у Західній Європі, бо там держава-місто має великі права. Але оскільки ця пишність приходить за рахунок благородної свободи, я вважаю за краще не мати її такою ціною. Не по ремеслах, не по стінах і великих будівлях, яких у нас не бракує, судять про щастя людей» [29, с. 38]. Ця цитата добре характеризує роль приватних міст у міській мережі Речі Посполитої XVI–XVII ст.

Урбанізація на території Галичини в складі Речі Посполитої відрізнялася від західноєвропейської тим, що вона не була справою центральної влади, а переважно приватної ініціативи. Королівські фундації були рідкістю в Польщі в XVII і XVIII ст. Внаслідок цього в Речі Посполитій частка приватних міст зростає в XVII–XVIII ст. приблизно до двох третин. Приватні міста існували й в інших країнах Європи, наприклад у Німеччині, Франції та Англії, але ніде вони не домінували так, як у Польщі. Цей специфічний аспект польської урбанізації відіграв велику роль у формуванні етнічної та релігійної структури міст [30, с. 16]. Поляки та євреї становили більшість жителів міст і містечок, тоді як українці були переважно селянами й жили у селах та міських передмістях.

Виникнення і розбудова міст відбувалася в три основні етапи. На першому етапі *локаційний привілей* надавав планованому чи вже організованому міському поселенню певні можливості розвитку, що гарантувало у майбутньому вищі доходи його власникам. Тут варто виділити географічні та економічні умови, пов'язані із фізикографією території, обраною для майбутнього міста, розташуванням мережі доріг та контактів із сільською місцевістю [31, с. 14]. Дослідниця Тетяна Гошко відзначає: «Основою правового статусу міст Речі Посполитої був так званий локаційний привілей. Якщо місто закладалося (чи просто набувало нового статусу) на королівських землях, то місту необхідний був лише один привілей монарха, що вручався вїтту, який і займався практичними питаннями локування міста. Якщо ж закладанням міста займалась приватна особа (шляхта чи духовенство), то для узаконення такої локації потрібно було два привілеї: один від короля для власника цих земель, що дозволяв закладання нового міста на німецькому праві, а другий від самого власника для вїтта майбутнього міста» [32, с. 105].

Другим етапом вибору локації було просторове розташування. На попередній фазі засновник вибирав місце для майбутнього міста, визначав його назву та організаційну модель муніципальної комуни. Середньовічні міські проекти забудови часто були хаотичними. Тільки у XVIII ст. завдяки розвитку архітектурної справи планування були створені продумані міські проекти з геометричним розташуванням елементів міста та класично збалансованою архітектурною композицією (траплялися шахові або блокові планувальні системи) [33, с. 20].

Основними елементами міста були ринкова площа, вулиці, заселені ділянки, парафіяльний костел і ратуша, інші комунальні споруди та оборонні системи. У XVI–XVII ст. в плануванні міст з'являються нові елементи. Це стосується осьовості й симетрії композиції, цілісного планування забудови із зоною садів і смуг міщанських полів, а також у багатьох випадках з'єднання міста системою доріг, сполученою з резиденцією власника. Крім центрів із розвиненим просторовим розміщенням виникало багато міст-карликів. Такі міста формувалися в декілька етапів. Міські будівлі майже завжди були дерев'яними і тільки у XVIII ст. значно більше з'являється кам'яниць, мурованих церков.

Правовий статус міст Галичини історично регулювався 1) руським правом (*ius Rutenicum*); 2) польським правом (*ius Polonicum*); 3) волоським правом (*ius Yalachicum*); 4) німецьким правом (*ius Theutonicum*) [34, с. 29]. Руське право було домінуючим до XIV ст. включно, допоки українські землі Галичини не потрапили під владу Польщі й польське право не стало переважаючим. З кінця XIV ст. внаслідок проникнення на карпатські території волоських поселенців виникали населені пункти за дещо іншими правовими нормами. Нарешті, у XIII–XVI ст. Центральну та Східну Європу охопила колонізація за німецьким правом. *Магдебурзьке право* (*Jus Theutonicum Magdeburgense*) – це середньовічне міське право, за яким міста звільнялись або частково звільнялись від королівської адміністрації (королівські міста) або влади пана/феодала (приватні) [35, с. 4].

Висновки. Кількість міст/містечок в Галичині у складі Речі Посполитої була досить значною. Втім, міста у першій половині XVIII ст. переживали період стагнації, що стало результатом загального економічного занепаду і політичного хаосу в державі. Життя міст й окремих сіл регулювалося магдебурзьким правом – незалежно від приналежності населених пунктів (королівські, приватновлас-

ницькі). Магдебурзьке право передбачало спеціальні правила щодо земельного володіння, планування території та спорудження будинків. Зокрема, міста вели власні земельні кадастри та книги землеволодіння, які зберігалися в міській раді. Магдебурзьке право передбачало право міст встановлювати обмеження щодо розміру та форм будинків, їх відстані один від одного, а також вимагати дотримання певних правил щодо благоустрою території.

Список використаних джерел:

1. Бойко І.Й. Органи влади і право в Галичині у складі Польського Королівства (1349–1569 pp.) Львів: Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. С. 123.
2. Лозинський М. Українська Галичина – окремих коронний край! Львів: Друк і наклад партійної друкарні, 1915. 19 с.
3. Едер П. Реформи Йосифа II в Австрійській імперії та їхнє поширення у Галичині (1780–1790 pp.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Випуск 61. С. 127–135.
4. Króliński K. Galicya od r. 1772 do naszych czasów. Stanisławów: Nakładem Jasielskiego, 1901. S. 3.
5. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІАУЛ), ф. 146 (Галицьке намісництво, м. Львів), оп. 1, спр. 8 (Інструкції, проекти, плани з державного, суспільного й адміністративного устрою Галичини, 1772–1773 р.). 67 арк.
6. Grodziski S. Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji. 1772–1848. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1971. 303 s.
7. Tokarz W. Galicja w początkach ery Jozefińskiej w świetle ankiety urzędowej z roku 1783. Kraków: Nakudem Funduszu Nestora Bucewicza, 1909. 400 s.
8. Frasz Z. Galicja. Wrocław: Wyd-wo Dolonśaskie, 2003. S. 19. (300 s.)
9. Schnür-Pepłowski S. Z przeszłości Galicji (1772–1862). Lwów: Jakubowski&Zadurawicz, 1895. 165 s.
10. Кайндль Р. Історія Чернівців від найдавніших часів до сьогодення. Пер. з нім. Чернівці: Зелена Буковина, 2005. 300 с.
11. Лемко І. Правове регулювання підприємництва у давньому Львові, доступно 12 березня 2023 р. URL: <https://zbruc.eu/node/113961> (дата звернення: 23.04.2023).
12. Schnür-Pepłowski S. Z przeszłości Galicji (1772–1862). Lwów: Jakubowski&Zadurawicz, 1895. S. 32.
13. Tokarz W. Galicja w początkach ery Jozefińskiej w świetle ankiety urzędowej z roku 1783. Kraków: Nakudem Funduszu Nestora Bucewicza, 1909. S. 336.
14. Krasnowolski B. Urbanistyczno-architektoniczne przekształcenia miast małopolskich od doby lokacyjnej po współczesność jako wyraz przeobrażeń funkcjonalnych. *Kultura i Polityka: zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie*. 2008. Nr 4. S. 9–33.
15. Bogucka M. Miasto i mieszczanin w społeczeństwie polski nowożytnej (XVI–XVIII wiek). *Czasy Nowożytne*. 2009. Tom 22. S. 9–49.
16. Petryszyn H. Historyczna sieć miast Galicji wschodniej a zagadnienia współczesne. *Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych*. 2006. S. 203–213.
17. Krasnowolski B. Urbanistyczno-architektoniczne przekształcenia miast małopolskich od doby lokacyjnej po współczesność jako wyraz przeobrażeń funkcjonalnych. *Kultura i Polityka: zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie*. 2008. Nr 4. S. 18.
18. Tokarz W. Galicja w początkach ery Jozefińskiej w świetle ankiety urzędowej z roku 1783. Kraków: Nakudem Funduszu Nestora Bucewicza, 1909. S. 342.
19. ЦДІАУЛ, ф. 52 (Магістрат м. Львова), оп. 2, спр. 626 (Протокол судового процесу громади міста з львівським радником і орендарем міських маєтків Купінським Андрієм в справі заборгованості міста, 1722 р.). 198 арк.
20. ЦДІАУЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 631 (Декрети короля Августа III і королівської комісії в справі господарсько-фінансових зловживань магістрату, 1746 р.). 91 арк.
21. ЦДІАУЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 629 (Королівські декрети, акти обстеження, вироки та ін. документи про суперечку громади з магістратом за обмеження прав громадян та фінансового зловживання радників, 1745–1750 pp.). 324 арк.
22. Schnür-Pepłowski S. Z przeszłości Galicji (1772–1862). Lwów: Jakubowski&Zadurawicz, 1895. S. 29.

23. ЦДІАУЛ, ф. 146, оп. 88, спр. 189 (Протоколи по розгляду права юрисдикції міст на території Галичини, 1786 р.). 240 арк.
24. Tołwiński T. Urbanistyka. Tom I. Budowa miasta w przeszłości. Warszawa: Wydawnictwo Zakładu Urbanistyki Politechniki Warszawskiej, 1939. 391 s.
25. Fitta-Spelina A. Wpływ czynników miastotwórczych na rozwój miasta. Analiza porównawcza Jarosławia i Przemyśla do roku 1772. Wiadomości Konserwatorskie. 2019. No 58. S. 7–14.
26. ЦДІАУЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 613 (Книга копій королівських привілеїв, декретів і мандатів, наданих місту Львову та іншим містам Руського воєводства, пер. пол. XVIII ст.). 386 арк.
27. Bardach J. Miasta na prawie magdeburskim w Wielkim Księstwie Litewskim od schyłku XIV do połowy XVII stulecia. Kwartalnik Historyczny. 1980. R. 87. nr 1. S. 21–51.
28. Fitta-Spelina A. Wpływ czynników miastotwórczych na rozwój miasta. Analiza porównawcza Jarosławia i Przemyśla do roku 1772. Wiadomości Konserwatorskie. 2019. No 58. S. 13.
29. Szczygieł R. Miasta prywatne w Polsce od XIV wieku do 1772 roku – chronologia lokacji, właściciele, pełnione funkcje. Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych. 2016. Tom LXXVII (specjalny). S. 38.
30. Bogucka M. Miasto i mieszczanin w społeczeństwie polski nowożytnej (XVI–XVIII wiek). Czasy Nowożytne. 2009. Tom 22. S. 16.
31. Krasnowolski B. Urbanistyczno-architektoniczne przekształcenia miast małopolskich od doby lokacyjnej po współczesność jako wyraz przeobrażeń funkcjonalnych. Kultura i Polityka: zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie. 2008. Nr 4. S. 9–33.
32. Гошко Т. Нариси з історії магдебурзького права в Україні (XVI – початок XVII ст.). Львів: Афіша, 2002. 255 с.
33. Bogucka M. Miasto i mieszczanin w społeczeństwie polski nowożytnej (XVI–XVIII wiek). Czasy Nowożytne. 2009. Tom 22. S. 20.
34. Sochaniewicz S. Wójtostwa i sołtystwa pod względem prawnym i ekonomicznym w ziemi lwowskiej. Lwów: Nakładem towarzystwa naukowego, 1921. 417 s.
35. Гошко Т. Нариси з історії магдебурзького права в Україні (XVI – початок XVII ст.). Львів: Афіша, 2002. С. 4.